

„Első közgazdasági szaktekintélyünk”, TARJÁN ÖDÖN életrajza¹

A szlovákiai magyar kisebbségi létet (létérzést) a 21. század kezdetén még mindig mintha egy ellentmondás kötné gúzsba: egyszerre gázol át rajta a múlt, a még mindig jelen lévőnek látszó, majd százéves kisebbségi történelem és a mindennapok identitáskrizisei, a sokszor fájdalmas, emberi és lelki megpróbáltatásokat előidéző politikai, gazdasági változások, a kulturális lemorzsolódás és szociális kiszolgáltatottság, a kenyérszerzés nehézségei, „a bénító szegénység állapota”.² Az utóbbiak mintha a víziónélküliséget és így a passzív szemlélődés érzetét erősítenék. A múlt pedig tehernek tűnik, eldobandó ballaszt, mintha csak rekvizitumok és összezsúfolt emlékek tárházáról lenne szó. A kisebbségi történelem és annak kollektív emlékezete mintha kiselejtezésre várna, melyet nem előz meg szorgos lajstromba szedés. Egyesek egyfajta problémakatalógus elkészítését is idejétmúltak vélik, mások haszontalannak minősítik.

Ez azonban csalóka kép, egyben felszínes értékítéletekről van szó. Az elmúlt évtizedek emberi tapasztalatai, mint rejtett búvópatakok összessége áradás után, váratlanul elemi erővel a felszínre törhetnek. Ez az áradás, egy új térkijelölés az egyéni és közösségi önmeghatározások új változatait hívhatja életre. A változások mértékével és mélységével való szembesülés így nem odázható el. Ilyen helyzetekben az értelmiség részéről nem konjunkturális vagy éppen szalmalángszerű lelkesedés kiváltotta gyorslemezre és szellemi fundamentumokat nélkülöző propagandisztikus és így félrevezető szílamokra van szükség, hanem okulásra, és ahogyan egy másik megélt kisebbségi helyzetben Tamás Mihály fogalmazott: okos nekikészülődésre, hogy

„mindig látva lássunk és hogy tudva tudjuk viselni kisebbségi sorsunkat”³.

Joggal állíthatjuk, hogy Tarján élete és munkássága, szűkebben véve politikusi attitűdje az 1989 után reneszánszát élő és kiteljesedő magyar kisebbségtörténeti kutatások homlokterébe hosszú ideig nem került be. Azon sem lehet csodálkozni, hogy szülőfaluja, Mucsény elfelejtette, hiszen a helytörténeti kiadványokban nem szerepel a neve.⁴ A magyar és szlovák életrajzi lexikonokból szintén hiányzott (hiányzik), illetve töredékes adatok állnak a kutatók és az érdeklődők rendelkezésére.⁵ Pedig a csehszlovák, csehszlovákiai magyar és magyarországi társadalom politikai-gazdasági elitjei, a prágai és pozsonyi gazdasági körök és a többségi közvélemény tevékenységét, alapállását és profilját még ha nagy vonalakban is, ellenfélként és szövetségesként, de ismerték, szerepvállalásait egyesek támadták, mások elismerték. Többségi és kisebbségi ideológiai ellenfelei, illetve a határon túli magyar értelmiség tagjai egyaránt számon tartották.⁶ Az utókor már kevésbé.⁷

Lassan-lassan tört meg a jég. A csehszlovákiai magyar pártpolitika története iránti felfokozott érdeklődés az 1990-es évek végén a felszínre hozott több olyan adatot és dokumentumot, melyek ha adalékszerűen is, de rávilágítottak politikai tevékenységére, elsősorban a Szlovéniai Magyar Jogpárttal kapcsolatban. Az eddigi fontos eredmények, melyek Angyal Béla⁸, Filep Tamás Gusztáv⁹, részben Roman Holec¹⁰ nevéhez fűződnek, nagymértékben előrelendítették a Tarján-kutatás sokáig veszteglő, kátyúba ragadt szekerét. A pozitívumok ellenére azonban a szerzők szövegeiben Tar-

ján mégiscsak „járulékos elemet” képez, hiszen a politikatörténet-központú kutatások nem szentelhetek körültekintő figyelmet neki, miközben tárgyunk főszereplője nem kizárólag a politikai palettán mozgott.

Tarján életműve a csehszlovákiai magyar gazdasági önszerveződés és az első Csehszlovák Köztársaságban kisebbségivé vált vagy annak minősített gazdasági szervezetek problémakörének a kutatásával kapcsolatban 2005-ben keltette fel érdeklődésemet.¹¹ Kíváncsi voltam, hogy az ellenzéki pártpolitika milyen érdekérvényesítő csatornákat épített ki (volt képes kiépíteni és működtetni) a nacionalizált gazdaság egyes részterületein, a gazdasági nacionalizmusok ütközőpontjain. Egyáltalán a szlovákiai gazdasági felépítményen belül hol és hogyan jelenhettek meg a magyar érdekek. Ehhez Tarjánnak a nagy ívű, a kisebbségi gazdaságpolitika tartalmát és kontúrjait megszabó, igényesen kimunkált koncepciói és a csehszlovák gazdaságpolitikáról, a térség legperspektivikusabb két világháború közötti gazdasági rendszeréről készített elemzései nagy segítségemre voltak. Pályaképének bemutatására Bárdi Nándor ösztönzött. 2007-ben nyílt lehetőségem előadás megtartására a marosvásárhelyi kisebbségtörténeti konferencián, még ha az akkor rendelkezésemre álló források töredékessége folytán egy teljesebb kép megfestésére nem vállalkozhattam. Későbbi írásaiban részletesebben tanulmányoztam életrajzát, pártpolitikai tevékenységét és gazdasági koncepcióit. Az általa képviselt gazdaságpolitikai program korabeli kisebbségi magyar recepcióját, egyben a gazdasági kérdések szlovákiai magyar kontextusát is feltártam.¹²

Tarján Ödön életútját számos váratlan fordulat, újrakezdés és egzisztenciális megpróbáltatás jellemezte. Egyszerre volt vállalkozó, politikus, publicista, a kisebbségi közügyeket a háttérből befolyásoló személyiség, az európai és világgazdaság mozgatórugóit szorgalmasan tanulmányozó közgazdász, a magyarországi szabadkőművesség egyik meghatározó egyénisége és egyben feltaláló.¹³ Vállalkozói és politikusi karrierjének jelenleg csupán rövidebb szakaszai ismertek, azok is egy-egy forráscsoportra fókuszálva jelennek meg élesebben. Családi háttere, szocializálódásának állomásai, az iskolai hatások, tanulmányai és olvasmányai, a kisebbségi önszerveződésben esetleg szerepet játszó szabadkőműves kapcsolatai¹⁴, gazdasági és műszaki orientációjának gyökerei¹⁵, gépészmérnöki habitusa, valamint a befogadott impulzusok és követendő minták jelenleg még nem ismertek. Életének és politikusi pályájának fontosabb eseményeit további kutatásoknak kell tisztáznunk.

1882. október 12-én született a Losonchoz közeli, a várostól 10 kilométerre délre található Mucsény kisközségben, melyet a 19. század második felében

a legnagyobb birtokos, a mucsinyi előnevet használó és Nógrád megyében a 18. század végétől jelen lévő Wohl család vállalkozásai (juh- és sertésstenyésztés, élesztőgyár, szeszfőzde) tettek széles körben ismertté a nógrádi régióban.¹⁶ Felesége Keszler Irén volt, akinek révén a 19. század közepétől az épületfa-kereskedéssel foglalkozó, nagy múltú Heksch családdal került rokonságba (Irén, Heksch Béla nővérének, Helénnek az egyik lánya volt). Apósa, Keszler Lipót a város tisztiügyésze, az államfordulat után a neológ irányzatú zsidó hitközség elnöke volt.¹⁷ Tarjánéknak Losoncon az egykori Gácsi utca, majd az államfordulat után Masaryk utca 30. szám alatt volt a lakásuk.¹⁸ Tarján és családja a losonci zsidó hitközség tagjai voltak. Egy fia született, Ervin, aki 2005-ben hunyt el.¹⁹

Tarjánnak a pályája zsidó származású magyarként, szabadkőműves eszméket²⁰ valló, a hatalomváltás előtt prosperáló, majd 1918 után folyamatosan a túlélésért küzdő ipari vállalkozás vezetőjeként, pártalapítóként és a *Prágai Magyar Hírlap* profilját befolyásoló, a lap anyagi hátterét megszervező, programadó ellenzéki politikusként, aki a budapesti kormánykörökkel mindvégig szoros kapcsolatokat ápolt és a cseh, illetve a szlovák gazdasági és pénzügyi körök irányába komoly kapcsolati tőkével rendelkezett, az 1930-as évek elejéig sikeresnek mondható. A szlovákiai magyar politika élvonalába tartozott, cseh és szlovák politikai ellenfelei is az egyik legbefolyásosabb magyar politikusként tartották számon, miközben losonci üzemét a korszak gazdasági válságainak háborgó vizein keresztül körültekintően vezette, nem utolsósorban új piacokat keresve és az állami támogatásokat felhasználva. Életének fordulópontja magyarországi átköltözéséhez kapcsolódik. Pályafutása 1933-at követően már kényszerpályának, kompromisszumok sorozatának, sőt sodródásnak tekinthető.

Budapestre való távozásának indokai és körülményei ma már aránylag jól rekonstruálhatók.

Eltérően Angyal Bélától, úgy vélem, hogy Tarján nem a csehszlovák kormányzat nyomásgyakorlásának a következtében távozott Magyarországra („a csehszlovák kormány részéről végrehajtott szigorú intézkedések következtében Tarján Ödön is kénytelen volt elhagyni az országot”²¹). Filep Tamás Gusztávval sem értek egyet, aki szerint „egy rendtörvényes ügy miatt távoznia kellett Magyarországra”²².

Ez szerintem nem azért történt, mert Prága retorziós intézkedéseket foganatosított volna vele szemben, hiszen ezt már korábban is megtehette volna, gondolkunk csak Körmendy-Ékes Lajos²³ vagy Palkovich Viktor²⁴ esetére, akiket „rendezetlen” községi illetékességük ürügyén fosztottak meg csehszlovák állampolgárságuktól (emellett úgy tűnik, hogy Tarjánnak nem lehetett semmi gondja az illetékességgel, mert már 1920-ban választásra jogosultként jegyzik a hivatalok).

Forráshiány miatt ugyan egyértelműsíteni nem lehet, de a rendelkezésre álló dokumentumok fényében felettebb valószínűsíthető, hogy Tarján távozása inkább óvatosságból Ludovít Bazovský²⁵ 1933-as megvádolásával és az őellené 1934-ben indított perrel lehetett összefüggésben.

Bazovský a szlovák politikai színpad kaméleonja volt. Egyszerre autonomista és szlavofil, a nógrádi szlovák intelligencia egyik markáns egyénisége, közismert ügyvéd és bankár, 1918-ban a losonci szlovák hatalomváltás egyik fő aktora, akinek a század elején a szlovák nemzeti mozgalmat erősítő politikai és gazdasági ambíciói voltak Nógrád megyében. Ő volt Nógrád megye első szlovák ispánja, majd később – személyes sérelmek és kielégítetlen ambíciók miatt – a csehszlovák politika és gazdaságpolitika nyílt bírálója, adatolhatóan 1936 októberétől a magyar kormány informátora-ügynöke lett Zsupán fedőnéven.²⁶ A korabeli helyi lapok arról cikkeztek, hogy Bazovský a magyar kormánytól kapott szubvenciót, és magyarországi, valamint losonci magyar vállalkozók, tehát Tarján is (vagy éppen csak ő), anyagilag támogatták. Bazovskýt 1934-ben államellenes összeesküvés és revizionizmus vádjával perbe fogták, a per 1938 áprilisáig húzódott, végül kegyelmet kapott. Az első bécsi döntés után Losoncon maradt, és Michal Bubnič²⁷ rozsnói püspök mellett a „legjelentősebb” magyarbarát szlovák politikus volt, egyben Flachbarth Ernő²⁸ tanácsadójaként is dolgozott, de valójában politikailag mindvégig súlytalan maradt, és Budapest csak sakkozott vele.²⁹ Bazovský Tarjánnal adatolhatóan még 1943-ban is kapcsolatban volt, amikor a támogetását kérte.³⁰

Tarján, hogy közvetítő kapcsolata nyilvánosságra ne kerüljön, minden bizonnyal levonva a korábbi Tuka-per³¹ konzekvenciáit is, inkább Magyarországra távozhatott. Ez ma már aránylag pontosan datálható. 1933 májusában-júniusában még Losoncon tartózkodott, ahol a *Prágai Magyar Hírlap* körüli viharos botrányt próbálta csitítani, illetve a problémákat elegyengetni.³² 1934-ben pedig már biztosan Magyarországon volt, mert neve a sajtóban felmerült az ún. Kasztor-ügy kapcsán.³³

A losonci aktivista *Magyar Híradó*, mely már korábban is vehemensen támadta őt és politikai irányvonalát, nem titkolt ellenszenvvel 1935-ben Tarján szerepéről így írt: „Most már kezdjük megérteni, hogy Tarján Ödönnek miért volt akkoriban olyan sürgős, minden búcsú nélkül, elpárologni Losoncról. Ha itt maradt volna, ő is csak szaporította volna a vádlottak számát, de hát ő kitűnő politikus volt, hiszen elég tapasztalatot szerzett a Prágai Magyar Hírlapnál – inkább a szép, csendes elpárologást választotta. Félt attól, hogy esetleg egy-két évet Lipótváron töltsön csendes magányban és visszavonultságban – az állam költségén.”³⁴

Tarján Ödön (1882–1946)

Tarján számára az új egzisztenciateremtés és újradzsdés nem lehetett egyszerű, és politikai kapcsolatai ellenére sem tűnik problémamentesnek. Angyal Béla kutatta fel azt a dokumentumot, amely Tarján egzisztenciális problémáira vet fényt.³⁵

1934. május végén tárgyalásokat folytatott Bécsben, majd Budapesten, a külügyminisztériumban. Az irat csupán a bécsi tárgyaláson elhangzottakat tartalmazza. Tarján a felvidéki magyarságért és „Szlovenszko visszaszerzéséért” folytatott tevékenységéről beszélt, és előadói, publicisztikai munkásságáról, amelynek külpolitikai vonatkozásai is voltak. De idézzük a dokumentumot: „Ezen működése közben fájdalommal kellett látania azt, hogy a fentemlített komoly ígéretek beváltása hónapról-hónapra elhalasztódott, miközben helyzete az emigráltságban nemcsak azért súlyosodott, mert az életbetűzött feladatokkal nem tartotta összeegyeztethetőnek és célszerűnek egzisztenciális kérdése rendezésének mostani módját és mert magyarországi más elhelyezkedési lehetőségei összezsugorodtak, hanem mert ezzel kapcsolatban reázdudult az emigrációs pszichózis összes idegromboló kellemetlensége és baja is. Az egyes személyek részéről tapasztalt jóakarata ellenére az egzisztenciális függőség és bizonytalanság érzete kínozta lelkét, mert hiszen a jövő működésére és elhelyezkedésére vonatkozó ígéretek, többek között, amelyek kinnmaradását motiválták, nem valósultak meg, holott azokat ismételten sürgette. Az ehhez hozzájáruló egyéb gondok ébresztették fel benne a visszatérési gondolatot – visszamegy, bíróság elé áll, magyarságából, eddigi meggyőződéséből és a magyarságért folytatott másfél évtizedes működéséből egy jottányi kon-

cessziót nem tesz, politikai és nemzeti meggyőződését a bíróság, ország-világ hallatára bátran hangoztatni fogja és büntetését leülve Szlovenszkon igyekszik elhelyezkedni, ahol erre több kilátása lehet és technikai pályáját folytatná, majd pedig ismét a küzdő magyarság soraiban harcolna a nagy célért. Ismételtén kijelentette Tarján Ödön, hogy ez az ő útja a lipótvári vagy pankráci börtönben korántsem jelentette volna azt, hogy addigi harcát abbahagyja, cserbenhagyja a zászlót, ez az út csak megszakítást jelentett volna, mert más kivezetőt már nem látott abból a helyzetből, amely az ígéretek betartásának folytonos halogatásából súlyos formában kialakulóban volt és ebben a tekintetben szeme előtt lebegett hasonló példák egész sora. Ez nyugtalanította.” Három feltételt szabott, amelyek egzisztenciáját és munkáját biztosították, ellenkező esetben vállalja az áldozat szerepét Szlovákiában: „A dolgot rendezendőnek véli, ha 1. Egzisztenciális kérdését az ígéretek alapján formailag is rendezik, 2. Az általa kifejtendő működéskörét megállapítják, a működést minden tekintetben előmozdítják és a működésre vonatkozó mozgási lehetőséget megteremtik és biztosítják, 3. Mindkét kérdést esetleges személyi változásoktól függetlenítik.”

A budapesti kormány politikailag és presztízből sem engedhette meg magának, hogy a felvidéki magyar politika egyik legfontosabb személyiségét perbe fogják és börtönbüntetésre ítélik. Minden bizonnyal a támogatását bizonyos fokig garantálhatták.

Ennek a segítségnek egyik formáját képezhették a könyvtámogatások és talán a rövid életű, *Városi Kurír* című, a fővárosi közgazdasági és társadalmi viszonyaira fókuszáló lap.³⁶

Tarján tollából 1934 és 1936 között számos revizionista, csehszlovákellenes publikáció született, melyek eszmei alapját és koncepcionális előképét az eredetileg 1930-ban a *PMH*-ban közölt – és a cseh, valamint a szlovák sajtóban felháborodást, illetve elutasító kritikát kiváltó – cikksorozata jelentette (ezek az írások különnyomatként és német változatban is megjelentek).³⁷

A csehszlovák gazdaságpolitikát és a magyarság társadalmi, gazdasági helyzetét vizsgálta külön kötetekben. A külföld tájékoztatása végett az egyik írása négy idegen nyelven jelent meg (1934-ben németül és angolul, 1935-ben olaszul és franciául).³⁸

A magyar revízió szempontjából kiemelt fontossággal bírt Csehszlovákia gazdasági helyzetének bírálata és az államalakulat közgazdasági problémáinak bemutatása, a válságjelenségek vélt és valós okainak fessegetése, nem utolsósorban azzal a céllal, hogy a csehszlovák gazdaságpolitika nemzetépítő jellegére, a csehszlovákiai magyarságot sújtó gazdasági és szociális diszkriminációra, a cseh tőke erőszakosságára és „imperializmusára”, valamint a Kárpát-medencei csehszlovák

gazdasági jelenlét „idegenségére”, az 1918 előtti egyseges gazdasági rendszer és munkaerőpiac felbomlásának káros következményeire rámutassanak. Tarján ezeket az elvárásokat, közgazdasági ismereteit mozgósítva, a csehszlovák állam- és gazdaságszervezésről gyűjtött tapasztalatait hasznosítva, ún. helyzetjelentésekben teljesítette.³⁹

A magyar revíziós propaganda szempontjából szerepe – a magyar kormány régi bizalmi személyeként, Közép-Európa gazdasági kérdéseinek, illetve a csehszlovák és szlovák problematika szakértőjeként – az 1938-as csehszlovák válság és a nagy horderejű Duna-völgyi átrendeződés idején értékelődött fel. A külföldi magyar revíziós propagandát irányító Magyar Revíziós Liga⁴⁰ éppen ekkor fokozta Csehszlovákia-ellenes aktivitásait,⁴¹ és Fall Endre,⁴² a liga vezetője számára Tarján a legmegfelelőbb személy volt, akit a revíziós célok között kiemelt szerepet játszó csehszlovák kérdésben egy kiadvány társszerzőjének felkérhettek. A kötet angol, francia és német mutációi mind 1938-ban jelentek meg.⁴³

Visszahonosítási kérelmét 1937. január 19-én nyújtotta be a magyar királyi belügyminisztériumban. Ez azt jelenti, hogy 1933 végétől (esetleg 1933 és 1934 fordulójától) pro forma menekültstátussal bírt, és időközben elveszíthette csehszlovák állampolgárságát is. A miniszterelnökség a kérvényét indokoltnak tartotta, és az elfogadását javasolta.⁴⁴ Magyarországi integrálódásában talán maga Teleki Pál is segítette, akihez „baráti szálak” fűzték, és gyakori vendég volt nála Gelért-hegyi villájában.⁴⁵

Tarján túlélte a holokausztot, minden bizonnyal jó kapcsolatainak köszönhetően. 1945 tavaszától tevékenyen bekapcsolódott az 1920-tól betiltott magyarországi szabadkőműves-páholyok megszervezésébe. A Magyar Szimbolikus Nagypáholy 1945. március 21-én megalakult 16 fős intézőbizottságának lett a tagja. Az ideiglenes vezetőségben a páholyok újrászervezését, a tagság kibővítését és a társadalmi életbe való bekapcsolódást sürgette. 1945 októberében a végrehajtó bizottságban előterjesztette 18 pontos munkaprogramját, mely a szabadkőművesség idősebb problémáira reflektált (az értelmiség és munkásság „összefogása”, demokrácia kiépítése, jelképek használata). Rá egy hónapra a gyakorlati munka megkezdésének szükségességére mutatott rá, miközben hangsúlyozta a fiatalok tagfelvételének és a szertartások felélesztésének jelentőségét. A Magyarországi Nagypáholy helyettes nagymesterének a tisztét 1946 márciusában, a nagypáholy első nagygyűlésén vállalta el, egyben a főtanács tagja lett, mely a páholy ügyeit ideiglenesen vezette.⁴⁶

Tarján 1946 elejétől az 1872-ben skót rítus alapján létrejött, az első világháború előtt nagy létszámú tagsággal rendelkező Könyves Kálmán-páholy mun-

Tarján Ödön a Prágai Magyar Hírlap szerkesztőségében

kájában vett részt.⁴⁷ 1946 nyarán a magyar szabadkőművesség helyzetéről és célkitűzéseiről így nyilatkozott: „A kormányzat demokratikus volta (...) nem teszi feleslegessé a szabadkőművességet. A demokrácia fejlődési folyamat, mely csak évek céltudatos munkájával valósítható meg. Ebben a munkában kell nekünk úttörőknek lennünk. A nevelés kérdése nem oldható meg, amíg nem neveltünk új nevelőket. Ne bízunk a vezetést ezen a téren egyedül az államra, hanem magunk mutassunk irányt. A páholyok együttműkö-

désével kapcsolatban közli, hogy a MSZ⁴⁸ havonta egyszer egy munkát fog tartani és ezzel nagyban elő fogja segíteni az egyes páholyok kiegyenlítődéését.”⁴⁹

Tarján Ödön 1946. július 17-én hunyt el.⁵⁰ Sírja felett a gyászbeszédet Hegedűs Nándor⁵¹ tartotta, és a Könyves Kálmán-páholy augusztus 7-i „munkáján” emlékeztek meg róla.⁵²

A budapesti Kerepesi temetőben helyezték örök nyugalomra. Sírköve azonban már nincs meg, a temető átrendezését követően eltávolították. ■ ■ ■

HIVATKOZOTT IRODALOM

A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona 1918-tól, www.adatbank.sk

A visszacsatolt Felvidék és Ruténföld címtára. A visszacsatolt területek közigazgatási térképével. STUD/Statistikai Tudósító, Budapest, 1939.

Adamová, Mária 1996: *Mučín–Mucsiny 1246–1996*. Mučín.

Adamová, Mária 2006: *Mučín–Mucsiny 1246–2006. 760. výročí prvej písomnej zmienky obce*. PS–Line, Lučenec.

Angyal Béla 2002: *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938*. Fórum Intézet–Lilium Aurum, Galánta–Dunaszerdahely.

Angyal Béla 2004: *Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt történetéhez 1919–1936*. Fórum Intézet–Lilium Aurum, Somorja–Dunaszerdahely.

Bárdi Nándor 1997: A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiái a két világháború között. *Regio*, 8. 2. 32–67.

Bereiné Vasas Andrea 2005: *A Magyar Királyi Állami Hunfalvy János Gimnázium könyvtárainak története*. Debrecen, (Szakdolgozat), <http://hdl.handle.net/2437/362>.

Bereinyi Zsuzsa Ágnes 2002: A magyar szabadkőművesség a második világháború idején. In: Csihák György (szerk.): *Magyar haditechnika, magyar hadjáratok a kora középkorban. A második világháború és történelmi következményei Magyarországra szempontjából (1939–1949)*. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, Budapest–Zürich, 195–198.

Borovszky Samu (szerk.) 1911: *Nógrád vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest.

Dončová, Angelika 2006: Ľudovít Bazovský és a magyar–cseh–szlovák kapcsolatok dilemmái. *Sic Itur ad Astra*, 3–4, 285–301.

Dončová, Angelika 2008: In: Repa, Pavol–Urbančok, Pavol (szerk.): *Lučenec a Novohrad v období vzniku a vývoja ČSR. Zborník z vedeckej konferencie v Lučenci 6. decembra 2007*. Miestny odbor Maticy slovenskej v Lučenci, Lučenec, 23–32.

Filep Tamás Gusztáv 2003: *A hagyomány felemelt tőre. Válogatott és új esszék, tanulmányok az 1918–1945 közötti (cseh)szlovákiai magyar kultúráról*. Ister, Budapest.

Filep Tamás Gusztáv 2007: *A humanista voksa. Írások a csehszlovákiai magyar kisebbség történetének köréből 1918–1945*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.

Filep Tamás Gusztáv 2011: Zsidó magyarok a két világháború közötti csehszlovákiai magyar közéletben. Szélgjegyzetek egy elhanyagolt témához. *Irodalmi Szemle*, 54. 7. 58–65.

Fónod Zoltán (szerk.) 2004: *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–2004*. Madách–Posonium, Pozsony/Bratislava.

Gaucsik István 2005: Gazdasági szervezetépítés és érdekvédelem. A csehszlovákiai magyarság két világháború közötti gazdasági szervezetei (1. rész). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 7. 2. 27–44.

Gaucsik István 2008: *A jog erejével. A szlovákiai magyarság gazdasági önszerveződése 1918–1938. Dokumentumok*. Kalligram, Pozsony.

Gaucsik István 2010: Gazdaság és politika vonzásában. Adalékok Tarján Ödön pályaképehez. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 12. 1. 49–60.

Gaucsik István 2013: Álomjárás és valóság. Adalékok Hantos László értelmiségi habi-

- tusához. In: Feitl István—Sipos Balázs—Varga Zsuzsanna (szerk.): *Rendszerváltások kortársa és kutatója. Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapja alkalmából*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 189–194.
- Hegedűs Nándor [1946]: *Gyászbeszéd Tarján Ödön ... felett*. Otthon Nyomda, Budapest.
- Hidasi József 2008: *Losoncól – Losoncig. Egy város, egy család és egy fiatal túlélő története*. Múlt és Jövő Kiadó, Budapest.
- Halász Ernő 1946: *Tarján Ödön halálára*. Otthon Nyomda, Budapest.
- Holec, Roman 2001: *Zabudnuté osudy. 10 životných príbehov novodobých slovenských dejín*. Matica slovenská, Martin.
- Holec, Roman 2011: Na úplnom dne zrady ... (Ludovít Bazovský v službách iredenty a maďarskej vlády). In: Ivaničková, Edita (szerk.): *Kapitoly z histórie stredoEurópskeho priestoru v 19. a 20. storočí. Pocta k 70-ročnému Dušana Kováča*. Historický ústav SAV, Bratislava, 282–305.
- Jócsik Lajos 1939: *Iskola a magyarságra. Egy nemzedék élete húszéves kisebbségben*. Nyugat, Budapest.
- Jócsik Lajos 1944: *A Közép-Dunamedence közgazdasága*. Magyar Élet, Budapest.
- Pataky Lajosné (szerk.) 1967: *A szabadművészek szervezetek levéltára*. Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya /Levéltárak Országos Központja/, Budapest.
- Polyánszky Zoltán 1939: A felvidéki magyarság gazdasági helyzete. In: Csatar István—Ölvedi János (szerk.): *A visszatért Felvidék adattára*. Rákóczi Kiadó, Budapest, 151–166.
- Szöllösi Mónika 1998: *A Kilián György gimnázium története*. Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Debrecen, (Szakdolgozat).
- Tamás Mihály 1938: Előszó. In: Tamás Mihály (szerk.): *Tátra-Almanach. Szlovenszkói városképek. Kassa, Érsekújvár, Eperjes, Losonc, Lőcse*. Tátra-kiadás, Bratislava—Pozsony.
- Tarján Ödön 1930a: *A magyar kisebbség osztályrésze a csehszlovák demokráciából*. H. Mercy Ny., Prága.
- Tarján Ödön 1930b: *Der Anteil der ungarischen Minderheit an der tschechoslowakischen Demokratie*. Druck Mercy, Prag.
- Tarján Ödön 1934a: *Der Weg der Tschechoslowakei und die ungarische Minderheit*. Egyetemi Ny., Budapest.
- Tarján Ödön 1934b: *The Ways of Czechoslovakia and its Magyar Minority*. Egyetemi Ny., Budapest.
- Tarján Ödön 1934c: *Die Tschechoslowakei Anfang Mai 1934*. Sárkány Ny., Budapest.
- Tarján Ödön 1935a: *Il camino della Cecoslovacchia e la minoranza ungherese*. Ist. Editoriale Cisalpino, Varese.
- Tarján Ödön 1935b: *Ou va la Tchecoslovaquie? La question de la minorité hongroise*. Impr. Boisseau, Toulouse.
- Tarján Ödön 1936: *Die Tschechoslowakei Ende 1935. Situationsbericht*. Sárkány Ny., Budapest.
- Tarján Ödön—Fall Endre 1938a: *Magyarok, szlovákok és rutének a Dunavölgyében*. Hornyánszky Viktor Rt. M. Kir. Udv. Könyvnyomda, Budapest.
- Tarján, Ödön—Fall, André 1938b: *Hungarians, Slovaks and Ruthenians in the Danube-Valley*. V. Hornyánszky Co. Ltd. printer to the Royal Court, Budapest.
- Tarján, Edmond—Fall, André 1938c: *Hongrois, Slovaques et Ruthènes dans la vallée Danubienne*. Imprimerie de la Cour Roy. Hong. S. A. V. Hornyánszky, Budapest.
- Tarján, Ödön—Fall, Andreas 1938d: *Ungarn, Slowaken und Ruthenen im Donaubecken*. V. Hornyánszky Kön. Ung. Hofbuchdruckerei AG., Budapest.
- Újvári Péter (szerk.) 1929: *Magyar Zsidó Lexikon*. Pallas Ny., Budapest.
- Vadkerty Katalin 2000: Nógrád megye mezőgazdasága 1848–1918. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2. 2. 85–108.
- Vajda Ernő [1948]: *Hetvenöt év a királyi művészet szolgálatában. A Könyves Kálmán-pályó története 1872–1947*. /Havas Miksa könyvtár 1./ Fémes Ny., Budapest.
- Zeidler Miklós 1997: *A Magyar Revíziós Liga. Századok*, 131. 2. 303–352. ■

JEGYZETEK

- 1 A Prágai Magyar Hírlap jellemezte így Tarján Ödönt. PMH, 1925. november 10. 254. sz. 7. A tanulmány részlet *Az állameszme kritikusa. Tarján Ödön válogatott kisebbség- és gazdaságpolitikai beszédei és írásai* című kéziratból.
- 2 A kifejezést Tamás Mihály használja. Tamás 1938: 210.
- 3 Tamás 1938: 22. A mai, sok esetben felfokozott, többnyire a világháló virtualitásában létező, majd nagy hallgatásokkal övezett szlovákiai „gazdaságpolitikai viták” (a dél-szlovákiai régió gazdasági lemaradása, növekvő munkanélküliség, közlekedési hálózat elégtelensége, a gazdasági szakképzés hiányosságai, külföldi befektetések és állami fejlesztések aránytalanságai) az elméleti és empirikus igénytelenséget reprodukálják. A néha már-már álvi-tának tűnő, korlátozott és befelé néző diskurzus résztvevői mintha nem tudatosítanák állapotunk, fogalomhasználatuk és magyarázatuk, egyáltalán retorikájuk, fegyverzenájuk és debatter-karakterük gyakran előbukkanó hiányosságait. Ez a negatív kép rajzolódik ki, ha a két világháború között zajló, sokkal nyitottabb, az állami gazdaságpolitikát szorgosan tanulmányozó szlovákiai magyar diskurzus témáival, koncepcióival, és nem utolsósorban a kor-szak közgazdasági és pénzügyi szakembereinek habitusával hasonlítjuk össze a jelen szárnya-szegett kezdeményezéseit és szereplőit. A kérdéskört, illetve az ezzel kapcsolatos értelmiségi attitűdöket érintem az egyik tanulmányomban. Gaucsik 2013: 189–194.
- 4 Adamová 1996; Adamová 2006.
- 5 Fónod 2004; *A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona 1918-tól*.
- 6 Például *A magyar kisebbség osztályrésze a csehszlovák demokráciából* című munkája a magyarországi közvélemény számára új megvilágításba helyezte a problémát. Az írás részletekben megjelent a *Pester Lloyd*-ban és a *Magyarság* is ismertette. A csehszlovák sajtóban (*Národné listy, Proudý*) ezzel szemben nagy vihart kavart. Támadások érték, és éles polémia alakult ki a szerző és főleg Anton Granatier között a dél-szlovákiai magyar iskolahálózat helyzetéről. A cseh és szlovák sajtó részéről igaztalan vádakkal illeték, ezért sajtóperert indított a *Slovenský denník* és a *Národná politika* ellen, hitelrontás címén. Téziseit és megállapításait számos helyen idézték, és gyakran hivatkozott szerzőnek számított a csehszlovák kérdéskörben és a nemzetpolitikai tárgyú cikkekben, illetve az első bécsi döntés után született, „összegző” ígérennyel megírt publicisztikában. Tarján szövegvilágát Jócsik Lajos is ismerte és hivatkozott rá. *A Sarló jegyében* című tanulmánykötetben közölt írásában, melynek alap gondolatát a kapitalizmus mar-xista kritikája jelentette, Tarján még mint társadalmilag negatív szereplő, burzsoáz nyereszke-dő, „magyarzsidó gyáros” és „többszörös milli-omos” jelenik meg, aki „osztályának érdekeit az egész kisebbségi magyarság érdekeivel azonosítja”. 1938-at követően Jócsik, miután értelmiségi habitusa nemzeti-népi irányba tolódik és a kisebbségi gazdasági önszerveződés ideáját is óvatosan képviseli, Tarját már pozitív szel-lemben idézi, mikor megvonja húsz év csehszlo-vák gazdaságpolitikájának mérlegét. A magyar-or-szági zsidó lexikonokban Tarján zsidó identitása jelenik meg. Vö. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (MNL–OL), K 609, 80. csomó, 1. dosszié, *Pester Lloyd*, 1930. február 14., 1930. március 7.; *Magyarság*, 1930. február 27.; Prá-gai Magyar Hírlap (PMH), 1930. április 6. 80. sz. 3; PMH, 1930. július 15. 158. sz. 1; Újváry 1929: 542; Jócsik 1932: 34; Polyánszky 1939: 163–164; Jócsik 1944: 296.
- 7 Hidasi József erről a következőképpen írt: „Saj-nos a személyének jelentősége iránti kutatás ki-csit későn jön. Tíz-tizenöt évvel ezelőtt még él-tek olyanok, akik még jól ismerték és sok rész-letről, legalábbis saját nézőpontjukból érdekes felvilágosításokkal szolgálhattak volna.” (2011. augusztus 9-i levél)
- 8 Angyal 2002: 334; Angyal 2004: 518.
- 9 Filep 2007: 52–53, 238; 2011: 58–65.

- 10 Holec 2011: 283, 302.
- 11 Gaucsik 2005: 33, 40. (9. lábjegyzet).
- 12 Gaucsik 2008: 18, 319–325; Gaucsik 2010: 49–60.
- 13 Tarján tanári tevékenységéről, mely személyét Miskolchoz is köti, elszört adatok állnak rendelkezésre. Az ungvári gimnáziumból oktatásügyi átszervezéssel 1917-ben „szárba szökkenő” miskolci gimnáziumban az 1918–1919-es tanév tanerői között szerepel. 1919 tavaszától a 145 diáknak oktatást nyújtó gimnázium megbízott igazgatójaként működik. A Tarján Ödön név 1939-ben szintén a szóban forgó iskolával kapcsolatban merül fel. Az immár Kassára költöztetett és korábban 1922-ben Hunfalvy János nevét felvett gimnázium tanári karának a tagja. *A visszacsatolt Felvidék és Ruténföld címtára* 1939: 164; Szöllösi 1998. A szakdolgozat elérhetősége: <http://www.dig-misk.sulinet.hu/elso22ev.html> (Utolsó letöltés: 2013. augusztus 11.); Az iskola kassai vonatkozásaira részletesebben Bereiné Vasas 2006.
- 14 Az 1918-as hatalomváltást követően a határon túli magyar közösségi önszerveződésben szerepet játszó szabadkőművesség szerepe maig tisztázatlan. Tarján vállalásai és gyakorlati szabadkőműves munkájának részletei feltáratlanok. A csehszlovákiai magyar vonatkozásokra elszört adatokat közöl Filep 2007: 52–53, 238. Tarján szabadkőművességét talán először említi Filep 2003: 59. A romániai magyar vonatkozásokra Bárdi 1997: 42.
- 15 Gépészmérnöki oklevelét talán a Királyi József Műegyetemen szerezte.
- 16 Újvári 1929: 541; Adamová 1996: 27. Tarján neve és tevékenysége hiányzik a mucsényi helytörténeti monográfiákból. A mucsényi vonatkozásokra Borovszky 1911: 176; Vadkert 2000: 88, 92.
- 17 A Heksch család losonci jelenlétével, vállalkozásukkal és polgári miliőjükkel foglalkozik Hidasi 2008: 16, 20–24. Lásd még Hidasi József levele (2011. augusztus 9.).
- 18 Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Lučenec, Magistrát mesta Lučenec, Spisy, 51. doboz, 174/1920. Neve a választásra jogosult polgárok névsorában található.
- 19 Hidasi József közlése (2011. augusztus 9-i levél)
- 20 Tarján az 1880. február 8-án alakult losonci Phönix-páholy tevékeny tagja volt és egy ideig a főmesteri címet is viselte. Filep Tamás Gusztáv – más típusú forrásra támaszkodva – téves adatot közöl a páholy alapításáról, ugyanis Sziggyártó Sámuel 1890 körül a páholy nagymestere volt, tehát az egyesület már 1913 előtt működött, és nem Tarján alapította. A Pataky-féle levéltári segédlet szerint a Phönix a Magyarországi Jánosrendű Nagypáholy felügyelete alá tartozott. A segédletben a páholy fennmaradt dokumentációját 1878-tól datálják. Vö. Pataky 1967: 19; Filep 2007: 238; Vajda [1948]: 105. Sziggyártó fényképének adatai: <http://palocmuzeum.hu/muzeum/index.php/publicview/publicview/view/12/200> (Utolsó letöltés: 2013. július 21.). A losonci páholy megalakulásának időpontjára <http://szk.wikispaces.com/A+Magyarorsz%C3%A1gi+J%C3%A1nosrendi+Nagyp%C3%A1holy+%281869-1886%29+p%C3%A1holyai> (Utolsó letöltés: 2013. július 21.)
- 21 Angyal 2002: 190.
- 22 Filep 2011: 64.
- 23 Körmeny-Ékes Lajos (1876–1951), a magyar ellenzéki politika egyik kulcsfiguráját, a magyar pártok közös bizottságának és „vezérlő” bizottságának az elnökét, aki 1920-ban keresztényszocialista programmal került be a csehszlovák parlamentbe, 1925-ben megfosztották állampolgárságától, és képviselői megbízatását is elvesztette. Ugyanazon év szeptemberében költözött Magyarországra. Veszprém megye főispánjának nevezték ki. A megyei törvényhatósági bizottság 1926. szeptember 13-i közgyűlésén tette le esküjét. MNL–OL, K 148, 1930, 169. csomó, 11. tétel, 3502/1926. A Veszprém Megyei Levéltárban található iratok Markusné Vörös Hajnalka bocsátotta rendelkezésemre, akinek ezúton fejezem ki köszönetemet.
- 24 Palkovich Viktor (1850–1930) gútai esperesplébános az 1921 novemberében képviselői mandátumától megfosztott, majd kiutasított Tobler János helyét foglalta el a parlamentben, és 1925-ig működött képviselőként, mikor megfosztották állampolgárságától. 1927-ben költözött Magyarországra, egy ideig a bakonybéli apátságban tartózkodott, majd Győrben telepedett le. Ott is hunyt el. PMH, 1926. január 8. 5. sz. 3; PMH, 1926. január 10. 7. sz. 1; Komárom Megyei Hírlap, 1930. május 3. 18. sz. 1–2.
- 25 Bazovský, Ľudovít (1872–1958) evangélikus szlovák családban született a Nógrád megyei Érűjfalu (ma Závada) községben. Politikus, publicista, ügyvéd, bankár, a nógrádi szlovák evangélikus egyház felügyelője, a „szlovák Nógrád” megteremtője. A szlovák nemzeti mozgalomban és politikában való tevékenységre már családirag predesztinált volt, hiszen ősei között „nemzetbresztők”, evangélikus lelkészek és tanítók találhatók. Karrierjére „jótékony” hatással volt házassága, mert így a Fajnor-dinasztiával került közeli rokonságba. A rimaszombati protestáns gimnáziumban tanult, miközben egy évet a késmárkiban töltött. 1891-től jogot tanult Budapesten, ahol bekapcsolódott a szlovák ifjúsági és munkásmozgalmakba. Az 1895-ös egyetemi nemzetiségi kongresszuson a szlovákokat képviselte. 1899-ben jogi doktorátust szerzett. A jogi gyakorlatot követően, 1901-ben nyitott ügyvédi irodát Losoncon. 1903–1907 között a losonci függetlenségi párt titkára és szlovák-magyar tolmácsa. Kilépése után a szociáldemokráciához közeledik, majd a Szlovák Nemzeti Pártot támogatja. 1909-ben szlovák pénzügytézetet alapít Losoncon, amivel a helyi magyar elitet haragítja magára. Pánszláv vádakkal illetik, megfélemlítik, és a bankot, illetve ügyvédi vállalkozását bojkottálják. Egyik legjelentősebb közeleti tevékenysége 1918 októberéhez kapcsolódik: a túrócszentmártoni Szlovák Nemzeti Tanács tagja lesz, és a 12 tagú végrehajtó bizottságban foglal helyet. A tanács helyi szervezetét Losoncon szervezi meg. Részt vesz Milan Hodža Károlyival folytatott budapesti tárgyalásain. 1919 januárjában rövid ideig a csehszlovák forradalmi nemzetgyűlés képviselője lesz, majd kinevezik Nógrád megye ispánjává. Ezt a funkciót 1920 márciusáig tölti be, majd lemond. Működése során konzolidálni igyekezett a megye helyzetét, és a Csehszlovákiába való betagozódás politikai, gazdasági és kulturális stratégiáit valószínűsítette meg. A cseh dominanciát mind erősebben kritizálta, és a cseh–szlovák partnerség mellett történelmi lándzsát. Az 1920-as évek közepétől ezért a szlovák autonomista irányzat képviselőjeként lépett fel, a prágai centralizmust elutasította, miközben már magyarbarát aktivitásokat is kifejtett. 1933-ban Besztercebányán megalakította a Szlovák Nemzeti Tanácsot, és a háború utáni békeszerződések revízióját támogatta. Államellenes felforgató tevékenység vádjával perbe fogták, de a magyar revizionizmussal és a budapesti kormányzati körökkel ápolta kapcsolatait nem tudták bizonyítani. 1938-ban felmentették a vádak alól. Életrajzára a két világháború közötti nógrádi és losonci tevékenységére: Dončová 2006: 285–301; Dončová 2008: 23–32. Bazovský magyarországi kapcsolataival és a magyar revizionista célok támogatásával részletesen foglalkozik Holec 2011: 282–305.
- 26 Dončová 2006: 298.
- 27 Bubnič, Michal (1877–1945) roznyói megyéspüspök. Az első bécsi döntés után a magyarországi szlovák katolikus egyházi élet megszervezője.
- 28 Flachbarth Ernő (1896–1954) jogász, publicista, a kisebbségi jogok szakértője. A magyar pártok központi irodájának igazgatója. A népszövetségi ligák ülésein és a genfi kisebbségi kongresszusokon Szüllő Gézával együtt vett részt.
- 29 Holec 2001: 120, 123–125, 129, 131.
- 30 MNL–OL, K 28, P 3261, Bazovský levele Tarján-nak (1943. október 20.). Holec 2011: 302.
- 31 Tuka, Vojtech (1880–1946) a magyar kormány ügynöke volt. 1928-ban tette közzé cikkét az 1918-as túrócszentmártoni deklaráció titkos záradékáról, mely szerint a szlovákok a csehkehez

- tíz évre csatlakoztak, és Szlovákia államjogi hovartatozásáról csakis a szlovák politika dönthet. Hazaárulással és Magyarországnak való kémkedéssel vádolták. 1929-ben 15 év fogságra ítélték. A rendőrség 1929 márciusában a Tuka-per kapcsán házkutatást tartott Tarján és Giller János lakásán. Losonci Hírlap, 1929. március 17. 11. sz. 1.; Angyal 2002: 164.
- 32 MNL–OL, K 63, 56. csomó, 1935, 7/44, A Csehszlovákiai Magyar Újságírók Uniójának jegyzőkönyve (1932. június 22.). Ezt támasztja alá egy korabeli helyi lapinformáció is, mely szerint Tarján már 1933 nyarán Budapesten tartózkodott. Magyar Híradó (MH), 1933. június 18. 3. Korábbi tanulmányomban távozásának idejét 1930–1933 közé datáltam. Ezt most korrigálom. Gaucsik 2010: 54.
- 33 MNL–OL, K 63, 53. csomó, 1934, 7/44 (A Magyar Élet 1934. október 7-i 31. száma a mellékletben). A levéltári iratanyag a *Magyar Élet* című ungvári lap tudósítását is tartalmazza, mely részletesen taglalja Kasztor Ernőnek, a *Reggel* volt főszerkesztőjének a budapesti letartóztatását. Kasztor Heffer Nándorral együtt, mint egy „csehszlovákbarát orientációjú újságírói csoport” tagjait gyanúsították meg kémkedéssel. A lap szerint a csehszlovákellenes propaganda szócsövei, így Flachbarth Ernő, Vécsey Zoltán mellett Tarján Ödön is informálhatta a magyar szerveket a Kasztor-csoportról. Az intern miniszterelnökségi anyag szerint azonban Kasztor bizonyíthatóan bizalmi kapcsolatban állt a prágai kormánykörökkel (egyébként is 1922–1926 között a *PMH* befolyásának csökkentésére kormányzati támogatással megjelentetett *Prágai Szemlének* volt a szerkesztője). Tarján pedig Kasztor a Csehszlovákiai Magyar Újságírók Szindikátusából is ismerhette, amelynek Kasztor volt az ügyvezető elnöke. Vö. az ebben a lábjegyzetben jelölt forrást és Fónod 2004: 71, 335.
- 34 MH, 1935. november 24. 46. sz. 2.
- 35 MNL–OL, K 64, 57. csomó, 229 res 1934.
- 36 Az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményében csupán az első szám található. Városi Kurir, 1937. december, 1. sz.
- 37 Tarján 1930a; Tarján 1930b.
- 38 Tarján 1934a; Tarján 1934b; Tarján 1935a; Tarján 1935b. Az olasz nyelvű kiadvány ismertetésére MNL–OL, K 609, 104. csomó, 8. doboz, Pesti Hírlap, 1935. február 23.
- 39 Tarján 1934c; Tarján 1936.
- 40 A liga könyv- és lapkiadása és minőségi színvonal az elképzelésekkel ellentétben kezdetleges maradt. A külföldi propaganda módja alacsony szintű volt. Zeidler 1997: 311, 337, 344 (77. lábjegyzet).
- 41 Fall Endre a következőképpen indokolta Pataky Tibornak – Gino Cuchetti olasz közíró munkájával kapcsolatban – írt levelében az erőteljesebb csehszlovákellenes propaganda szükségességét: „A cseh propaganda nem szűnt meg, hanem egyre erősödő hangon hirdeti, egyes irántunk barátságos államokban is, a maga vélt igazát. Ez a tény arra ösztönözte a Revíziós Ligát, hogy a cseh propagandával mindenütt folytassa a harcot és belevigye a világ köztudatába azt, hogy Szlovákiának a magyar állam keretében van a helye.” MNL–OL, K 28, 208. csomó, 404. tétel, 1939. július 7-i levél.
- 42 Fall Endre a liga 1927-es megalakulása után az egyesület ügyvezető igazgatójaként működött.
- 43 Tarján–Fall 1938a; Tarján–Fall 1938b; Tarján–Fall 1938c; Tarján–Fall 1938d.
- 44 MNL–OL, K 28, 171. csomó, 340. tétel, 1937–N-15086.
- 45 Hidas József közlése (2011. augusztus 9-i levél)
- 46 www.galilei.hu/tortenet/tortenet.html (Utolsó letöltés: 2013. július 19.); Berényi 2002: 198.
- 47 A páholy történetére vonatkozó levéltári iratanyagot lásd Pataky 1967: 87–90.
- 48 Magyar Szimbolikus Nagypáholy.
- 49 Vajda [1948]: 91, 97–80. A forrást Filep Tamás Gusztáv nyújtotta rendelkezésemre, akinek ezúton fejezem ki köszönetemet.
- 50 Szabadkőműves társai vésellel búcsúztak tőle (Halász 1946).
- Tarján Ödön halálára
- Fordítsd a fátylát föld felé testvérem,
Öntözze könnyed tiszta kötényedet.
Rémülj csak el a frissen hullott véren,
Próbálj dalolni fájó gyászéneket.
- Ruhádat tépd meg, s szórj hamut fejedre,
Érezd az idő szörnyű irtóztatát.
A perc, mely nem lehet soha feledve
Most szíveden sebző törként járjon át.
- Dermedt lélekkel fogadd a sötét hírt
Mely arról szól: az elmúlt fénylő mestered
És lázongva nézd a frissen ásott sírt,
Mint apját nézi elárvult gyerek.
- Fátyolba vont tekinteted a rögön
Maradjon és ne értsd, ne értsd meg hamar,
Hogy nincs többé tanítód Tarján Ödön
És a föld egy kihunyt csillagot takar.
- Mi is volt ő? Jóság, bölcsesség, erő,
Ki keményen fogta mind a két kezünk,
Ő volt a szép nap, a biztatón kelő
Vele javultunk, nélküle vétközünk.
- A láncnak mely átfogja a világot,
Ő volt az egyik legékekebb szeme.
Szelleme egyre a magasba hágott,
Ilyen csak egy volt és ezer kellene.
- Az eszme fénye világot előtte
És ennek áldozta megszentelt napjait.
S híven, mint annyi nagy, dicső elődje
Megküzdötte ő is legszebb harcait.
- A virág illatát szerette, s a dalt,
A tisztes munkát és a csöndes békét,
De vére árán is védte a magyart
E tépett föld jobb sorsra váró népét.
- Tanulni, tudni, haladni előre.
Megvetni a rútat, s dicsérni a jót,
- Aki elfáradt kapjon új erőre,
Biztatott: vezessük tovább a hajót!
- Szava még kedvesen cseng a fülünkbe,
Mosolyát látjuk még, az arcán piheg,
De egy hideg kéz beleváj szívünkbe,
Előttünk a halál csúf vigyora liheg.
- Ki tegnap még mesterünk, a sors, e vak
Kalandor elvitte, Az örök [?]
Elrejt, s takarják bús sötét tavak
Sírj, sírj, testvérem, én is sírok veled!
- De még se! Szűnjenek férfikönyvek!
Felénk még nehéz, szépséges munka int.
Nekünk tovább kell dolgozni a közön
Vezess tovább, légy velünk Tarján Ödön!
- 51 Hegedűs Nándor (1884–1969) erdélyi magyar közíró, politikus, irodalomtörténész.
- 52 Hegedűs 1946; Vajda [1948]: 105. ■

Gaucsik István (Ipolyság, 1973). történész, a Pozsonyi Városi Múzeum munkatársa. A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen 2012 májusában szerzett PhD tudományos fokozatot. A Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében 2012 augusztusában újabb PhD fokozatot szerzett. Fő kutatási területei: Közép-európai gazdasági elitiek a 19. és a 20. században. A gazdasági nacionalizmus közép-európai változatai. A csehszlovákiai magyarság gazdasági önszerveződése a két világháború között, illetve gazdasági és szociális helyzete a 20. században. Utóbbi témakörben hiánypótló válogatást adott közre: *A jog erejével. A szlovákiai magyarság gazdasági önszerveződése. Dokumentumok 1918–1938.* (Kalligram, 2008) címmel.